

Härskarteknik

Härskarteknik syftar på olika sociala manipulationer varmed en grupp eller person behåller sin position (i en synlig eller osynlig hierarki) gentemot människor ur andra grupper eller gentemot en enskild individ.

Uttrycket är ursprungligen myntat av den norska psykologen och filosofen Ingjald Nissen 1945. Nissens ursprungliga nio härskartekniker populariserades och minskades till fem av den norska socialpsykologen Berit Ås 1976 och beskrevs redan på 1980-talet i svensk litteratur. Vanligtvis är det någon av dessa fem som avses med termen härskarteknik, men Berit Ås har själv utökat listan med två till och i vardagligt tal används ibland ordet härskarteknik om allmänt ohemula maktmanipulationer. Andra tänkare och debattörer har också beskrivit och delat upp härskartekniker på lite andra sätt men Berit Ås ursprungliga definition och beskrivning är dock den som är klart dominerande.

Funktion

Teknikerna är nära förknippade med social status inom gruppen. De går att använda från underläge men de infinner sig mera naturligt från en position ovanifrån. Alla typer av människor och grupper kan använda sig av liknande metoder, men begreppet härskartekniker konstruerades för att visa hur män bibehåller sitt grepp om kvinnor och tillämpat på personnivå blir begreppet inte alltid relevant. En person i underläge kan mycket väl försöka sig på att förlöjliga en meningsmotståndare, men begreppet härskarteknik blir då irrelevant.

Användning

Begreppet *härskarteknik* används inom feminismen där det räknas som en viktig faktor i upprätthållandet av könsmaktsordningen. Utanför feminismen (och även inom feminismens studier av intersektionalitet) beskriver teorin att liknande tekniker används för att hålla borta till exempel människor med "felaktig" social bakgrund (samhällsklass), ålder eller av annorlunda etnicitet från makten. Härskartekniker kan användas av män mot kvinnor, av kvinnor mot män, av kvinnor mot kvinnor och av män mot män.

Berit Ås fem härskartekniker

Osynliggörande

Att tysta eller marginalisera oppositionella genom att ignorera dem.

Exempel:

- Någon tar upp det som någon just sagt som om det vore en egen idé eller tar ordet trots att någon annan just börjat prata.
- På ett möte börjar de andra skrapa med stolarna, bläddra i sina papper, viska eller gäspa när någon får ordet.

Förlöjligande

Att genom ett manipulativt sätt framställa någons argument eller person som löjlig och oviktig. Detta genomförs till exempel genom att använda slående men ovidkommande liknelser. Även att inför gruppen anmärka på någons yttre är ett sätt.

Exempel:

- En kollega skrattar åt någons uttal och säger att vederbörande låter som en karaktär i en kul TV-serie (när vederbörande hade något viktigt att säga).

Undanhållande av information

Att utestänga någon eller marginalisera vederbörandes roll genom att undanhålla väsentlig information.

Exempel:

- Kollegor låter någon förstå att de haft ett möte där vederbörande borde ha varit med.
- Beslut som skulle fattas vid ett möte har redan fattats tidigare i informella sammanhang, dit inte alla berörda haft tillträde.

Dubbelbestraffning

Att ställa någon inför ett val, och utsätta vederbörande för nedvärdering och bestraffning, oavsett vilket val vederbörande gör.

Exempel:

- Man är noggrann med sina arbetsuppgifter. Då ser chefen det som om inget blir gjort. Om man snabbar på, får man höra att man slarvar.
- Som man: att beskyllas för att inte ta ansvar för hem och barn, men kallas omanlig om man stannar hemma.
- Som kvinna: att välja att vara hemma med sina barn framför att gå på ett kvällsmöte och därmed betraktas som oseriös, men närvarande på mötet kallas för "dålig mamma".

Påförande av skuld och skam

Att få en att skämmas för sina egenskaper, eller att antyda att något man utsätts för är ens eget fel. Detta sker ofta genom en kombination av förlöjligande och dubbelbestraffning. Jämför dock skuldkänsla och skamkänsla.

Exempel:

- Trots att man inte informerats om det där mötet, får man höra att man själv borde tagit reda på när det var.
- Ingen lyssnar på vad man säger under mötet och man känner det som att man uttryckt sig på ett dumt eller otydligt sätt.
- Om man utsätts för sexuella trakasserier, har man sig själv att skylla - genom exempelvis klädval.
- Man blir avbruten gång efter annan mitt i en mening, får därmed känslan av att det man säger saknar betydelse.

Senare utökning av listan över härskartekniker

Berit Ås gjorde senare en utökning av listan

Objektifiering

Att kommentera eller diskutera ens utseende i irrelevanta sammanhang.

Våld eller hot om våld

Att utnyttja sin fysiska styrka mot någon för att få sin vilja igenom, eller att påpeka att den möjligheten finns.

Motmedel

En grupp doktorander vid Stockholms universitet har formulerat fem *motstrategier*:

- Taga plats
- Ifrågasättande
- Korten på bordet
- Bryta mönstret
- Intellektualisera

De har även formulerat fem *bekräftartekniker*:

- Synliggörande
- Respekterande
- Informera
- Dubbel belöning
- Bekräfta rimliga normer